

שאלות ותשובות

דע שמע משה

שאלות אקטואליות בהלכה למעשה שעלו על שולחנם של פוסקי זמנינו שליט"א

חג הסוכות תשפ"ז

מסעדה שהאכילה את הסועדים בסוכה פסולה האם צריך לשלם לה על האוכל?

א. שאלה: מעשה ארע במסעדה שהעמידה סוכה כשרה בפתח המסעדה, כדי שיוכלו העוברים ושבים לאכול שם בימי חג הסוכות. וכאשר ירד גשם באחד מימי החג כיסו בעלי המסעדה את הסכך בכיסוי פלסטיק, וכשפסק הגשם שכחו להוריד את הכיסוי ולהכשיר את הסוכה כדין, ובאו אנשים ואכלו שם סעודה, ורק כשגמרו את סעודתם הבחינו בצער רב שאכלו בסוכה פסולה לגמרי. כעת טוענים הסועדים שהם פטורים מלשלם דמי הסעודה מכיון שבעל המסעדה הכשיל אותם באכילה אסורה מן התורה, ובעל המסעדה תובע מהם דמי הסעודה שאכלו אצלו. הדין עם מי?

תשובה:

ופטור מלשלם, או שמן התורה חייב לאכול בסוכה רק את הפת, ונמצא שעל יתר המאכלים חייב לשלם. ולא הכריע למעשה.

והגאונים רבי שמאי גרוס ורבי משה שאול קליין שליט"א הסכימו שהאוכל צריך לשלם ממיטב על כל מה שאכל במסעדה, שלא אמרו 'מה שאכל אכל והוא יחזיר לו הדמים' רק באיסור חפצא, אבל אם המאכל מצד עצמו היה מותר באכילה, ורק שהמוכר הכשיל את הקונה באיסור מצד אחר, אין זו סיבה לפטור את הקונה מלשלם עבור האכילה, שהרי הוא שבע מחמת אכילה זו ומשתרשי ליה. [ומהאי טעמא פסק השו"ע שבאיסור דרבנן אין המוכר מחזיר לו את הדמים, והטעם לפי שאיסור דרבנן הוא איסור על הגברא ולא על החפצא כנודע].

[א.ה. ויש לדון לפי דבריהם מה הדין במי שביקש מן המוכר בורקס פרווה מכיון שהוא בתוך שש שעות מחמת בשר, והמוכר הביא לו בטעות בורקס חלבי וכדו', אי אזלינן בתר דידיה, ולגבי ידיה אכל דבר איסור, או דאזלינן בתר כולי עלמא, והבורקס מצד עצמו היה מאכל של היתר].

והוסיף הגר"ש גרוס דיש לצדד לחייבו בתשלום ע"פ הגמ' בברכות ו' ע"א: חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ע"כ. ומכיון שאדם זה חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, א"כ אין כאן ביטול עשה ואין לו עילה לפטור עצמו מן התשלומין. ועיין פרדס יוסף פרשת צו [דף פ] שכתב בהמחלוקת האם אונס כמאן דעביד או לאו כמאן דעביד הוא רק בדינים שבין אדם לחבירו, אבל בענינים שבין אדם למקום בודאי כמאן דעביד דמי. וכל שכן אם היה הכיסוי מסכך שפסול רק מדרבנן כגון נסר רחב ד' טפחים שיש בו גזירת תקרה וכדו', דבזה מכיון שמן התורה קיים מצות סוכה פשיטא שחייב לשלם על מה שאכל.

וגם הגר"נ נוסבויס הסכים למעשה שהאוכל צריך לשלם ממנה טעמים:

א. המטה אפרים כתב דמן התורה אין חיוב לאכול בסוכה רק אם אכל פת בשיעור שביעה שהוא ג' או ד' ביצים, וכן כתב הגר"פ פרנק בספרו מקראי קודש. ומכיון שמי שאוכל סעודה שלימה שיש בה בשר ודגים ותוספות לא מצוי שיאכל פת בשיעור כזה, נמצא שקרוב לודאי שלא הכשילו באיסור מדינא.

יסוד הדין של מאכיל דבר איסור מבואר בשו"ע יו"ד סימן קי"ט ס"ג: המוכר לחבירו דבר שאסור באכילה, אם עד שלא אכלו נודע, יחזיר לו מה שקנה ממנו והוא יחזיר לו הדמים. ואם משאכלו נודע, מה שאכל אכל והוא יחזיר לו הדמים. ואם היה דבר שאינו אסור באכילה אלא מדברי סופרים כו', אם אכלם מה שאכל אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום, ע"כ. וכן הביא גם בחו"מ סימן רל"ד ס"ב. ויש לדון האם דין זה נאמר דוקא כשהמאכל אסור מצד עצמו, או גם כשהיה איסור אחר באכילה.

והגאון רבי נפתלי נוסבויס שליט"א הטעים, דיש חקירה באחרונים האם מי שאוכל חוץ לסוכה נחשב כעובר עבירה בקום ועשה, דהאכילה נחשבת אכילה של איסור, או שהוא מבטל עשה בשב ואל תעשה בזה שאינו נכנס לאכול את הסעודה בסוכה, ולפ"ז לא עבר איסור באכילתו, אלא ביטל עשה בזה שלא נטלו לסוכה לאוכלו. ונידון דין תלוי בחקירה זו, דזה פשוט שלפי הצד השני האוכל חייב לשלם לבעל המסעדה, מכיון שאין איסור באכילה, אלא בשב ואל תעשה. **והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א** אמר לנו שבשו"ת רעק"א פסק שבאכילה חוץ לסוכה אין איסור, אלא ביטול עשה בשב ואל תעשה.

ופסק הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצוק"ל שהאוכל אינו צריך לשלם כלום לבעל המסעדה מכיון שהכשיל אותו באיסור דאורייתא של אכילה מחוץ לסוכה. **והגאון רבי מנדל שפרן שליט"א** הורה, דאם לא אכל כלל פת אלא בשר ודגים וכדו', בודאי חייב לשלם על הכל, כיון שמעיקר הדין חשיבא אכילת עראי שמותר לאוכלה מחוץ לסוכה, אף שהוא מחמיר על עצמו שלא לאכול אכילה כזו מחוץ לסוכה, מכל מקום אינו יכול לפטור את עצמו מן התשלום בעבור זה. ואם אכל פת עם כל מיני ליפתן ובשר ודגים וכדו', על הפת פטור מלשלם משום שאכלה באיסור, אבל על יתר המאכלים יש להסתפק אם ישלם, דמצאנו מחלוקת בין הפוסקים האם בסעודת פת חייבים מן התורה לאכול בסוכה גם את כל הדברים המלפתים את הפת, ונמצא שעבר איסור גם ביתר המאכלים

ב. שיטת ר"ת הביאו הב"י סימן תרכ"ו, דכל סוכה שתחלתה בכשרות אף על פי שאחר כך הדלה עליה את הגפן תו לא מיפסלא, והוא הדין סוכה זו שהניחו עליה הכיסוי מפני הגשמים לא נפסלה בכך לדעת ר"ת.

ג. י"ל שהקונה היה מחוייב לבדוק בעצמו את הסכך ולראות האם הניחו עליו כיסוי מלמעלה, ונמצא שלא המוכר הכשילו אלא הוא גרם לעצמו, והוא חייב לשלם על מה שאכל. ובפרט בחו"ל שהדרך שירד גשם רוב ימי החג, ופעמים הרבה מכסים את הסכך ואין זוכרים להסיר הכיסוי מיד לאחר שפסק הגשם, בודאי י"ל שהחייב לבדוק זאת מוטל על האוכל, ולא המוכר הוא שהכשילו.

עוד יש לחלק בזה בין מסעדה שרוב עסקיה הם במכירת מזון לאנשים שנוטלים לביתם ורק מיעוטם יושבים לאכול שם, דאולי בזה החיוב לבדוק את כשרות הסוכה מוטל על האוכל, כי המוכר אינו נותן דעתו עליה בכל שעה. אבל

במקומות שאנשים באים לשם כדי לעשות שם ארוע מפני שיש שם סוכה גדולה וכדו', בזה בודאי החיוב לבדוק את כשרות הסוכה מוטל על המוכר.

ד. סברת הגר"ש גרוס שלא קנסו את המוכר רק באיסור חפצא ולא באיסור המוטל על האדם.

ואילו הגאון רבי יעקב גרינוולד שליט"א הורה שהקונה פטור מלשלם, ואין חילוק בין איסור חפצא לאיסור גברא, והחילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן הוא שבאיסור דאורייתא החמור יותר קנסו את המוכר משום שגרם עגמת נפש גדולה שהכשילו בזה, משא"כ באיסור דרבנן. ואמנם אם ננקוט שבאכילה חוץ לסוכה אין איסור בקום ועשה אלא שמבטל מצוה בשב ואל תעשה, מסתבר שהלוקח חייב לשלם למוכר, דלא חשיב שהכשילו בעבירה. ומכל מקום לדינא נוטה דעתו שהלוקח פטור, וחשיב שהמוכר הכשילו באיסור.

סוכה שעל גבי עגלה האם מותר לטלטלה בשבת וביום טוב?

ב. שאלה: מעשה במשפחה המתגוררת בחו"ל ואינם יכולים לבנות סוכה בביתם מפני עינא בישא של השכנים הגוים שאינם אוהבי ישראל, ומצאו עצה לזה לבנות את הסוכה על גבי עגלה הנגררת ממקום למקום על גבי גלגלים, באופן שאין ניכר שיש כאן סוכה כלל, ועגלה זו עומדת רוב העת בחניה שמתחת הבנין, וכשרוצים לאכול מוציאים את העגלה אל מתחת כיפת השמים ואוכלים בה ומחזירים אותה למקומה. ויש לשאול: א. כיצד יש לנהוג לגבי הסכך בכל עת שמוציאים את העגלה אל מתחת כיפת השמים. ב. האם אין איסור בטלטול העגלה משום מוקצה. ג. האם אין לחוש כאן לבונה וסותר מדין עשיית מחיצה המתרת.

מחמת גופו, ועי"ז נעשית העגלה כולה בסיס לדבר האסור ואסורה בטלטול. ואין צעה להתיר את טלטול העגלה רק אם יניחו בתוכה במעוד יום תכשיט יקר ששווי יותר משווי הדפנות והסכך והנוי סוכה, ועי"ז לא תיעשה העגלה בסיס, וטלטול המוקצה הוא טלטול מן הצד ומוותר.

והגאון רבי יעקב גרינוולד שליט"א הסכים לדברי הפוסקים הנ"ל שמצד מוקצה אין איסור כיון שייחד את הסוכה לשימוש זה, ומכל מקום לדעתו יש לאסור מצד דיני הסוכה עצמה, דכל מה שהתיר הרמ"א לכסות את הגג בעת הגשמים ולחזור ולהסיר הכיסוי ואין צריך לנענע הסכך, הוא במקום שהסוכה כולה עם הסכך שעליה נשארים במקומם, והכיסוי הוא דבר חיצוני שאינו מבטל שם סוכה ממנה. אבל כאן שמטלטל את הסוכה כולה עם הדפנות והסכך ומכניסם תחת הבית, באותה העת ביטל ממנה שם סוכה לגמרי, וכשמוציאה אל תחת כיפת השמים הרי הוא בונה את הסוכה מחדש, ויש כאן תעשה ולא מן העשוי וצריך לנענע את הסכך בכל פעם, וזה אסור לעשות בשבת.

ואף הגאון הגדול רבי נסים קרליץ זצוק"ל נטה לאסור בזה משום שהוא מתיר את הסוכה ואוסר אותה בכל פעם מחדש, ונראה כוונתו לסברא זו האמורה לעיל.

תשובה:

הסכימו הפוסקים שסוכה זו כשרה לכתחילה, ואין לחוש לזה שהסוכה נפסלת בכל עת שמכניסים את העגלה אל מתחת לבנין, דהוי כנותן כיסוי על גבי הסוכה שפסק הרמ"א בסימן תרכ"ו ס"ג שכשהסיר את הכיסוי הסוכה כשרה ואין צריך לנענע הסכך [ועי"ש בסעיף ב' שאפי' אם בשעה שבנה את הסוכה עמדה העגלה מתחת הבנין אעפ"כ כשרה כשהוציאה לחוץ ואין צריך לנענע הסכך, ע"ש במ"ב סקט"ו]. ואף מצד בנין וסתירת האהל אין לאסור, דהסכך נחשב אהל לגוף העגלה, והוא משמש כאהל בכל מקום שהעגלה נמצאת, וטלטול העגלה אינו נחשב בנין וסתירה לגבי האהל.

וגם מצד מוקצה אמר לנו **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצוק"ל** שאין לחוש מכיון שזה צורך שבת להזיז את העגלה ממקום למקום. וכן הורה **הגאון רבי מנדל שפרן שליט"א**, וביאר הטעם דחשיב שייחודו את העגלה לתשמיש זה ולא הוי מוקצה. וכן הסכימו **הגאונים רבי גבריאל צינער ורבי משה שאול קליין שליט"א**. **והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א** התיר משום דחשיב טלטול מן הצד.

אמנם הגאונים רבי יצחק וייס ורבי מרדכי הלפרט שליט"א [מבית דינו של הגר"ש וואזנר שליט"א] הורו דאסור לטלטל את העגלה משום מוקצה. וכן הורה **הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א**, וביאר דבריו, דהדפנות והסכך והנוי סוכה הם מוקצה

אתרוג שנתברר לאחר סוכות שהיה צבוע בצבע צהוב

ג. שאלה: מעשה נורא אירע לאחרונה באשה שעמדה לבשל את האתרוג לאחר סוכות ולהכין ממנו ליפתן [קאמפאט] כמנהג, וכשניקתה את קליפת האתרוג לפני הבישול במים ובסבון גילתה לפתע שהאתרוג צבוע בצבע צהוב, והצבע ירד על ידי רחיצת האתרוג ונתגלו כל הפגמים שהיו באתרוג מתחילה. בא בעל האתרוג אל המוכר בטענה שהוא שילם על אתרוג זה הון רב מפני שהיה נקי ללא כל פגם וכעת מתברר שהוא מלא בלעטל"ך ונקודות שאינן פוסלות את האתרוג לברכה ולקיים בו את המצוה, אך פוגמות הרבה את הידורו ונמצא שאינו שוה יותר מאתרוג הנמכר ככשר לברכה בכמה שקלים. השיב לו המוכר, הצדק עמך, ואני מוכן להחזיר לך את הכסף ששילמת לי במלואו, אולם עליך לדעת שברגע שהמקח בטל מתברר למפרע שלא היה האתרוג שלך מעולם ולא יצאת בו ידי חובה ביום הראשון דבעינן משלכם בדוקא. ועדיף לך לוותר על הכסף ותצא במצוה בדיעבד לכל הפחות, מאשר שתקבל את הכסף ונמצא שלא קיימת את המצוה כלל. האם צודקים דברי המוכר?

בשכירות כלים, שהמקח קיים ומחזיר אונאה, והמוכר חייב להחזיר לו את הכסף, והקונה קיים את המצוה באתרוג.

והגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א אמר שדבר זה לא יתכן, ואין באונאה יותר משתות אפרשות של קיום המקח ומחזיר אונאה, אלא או יתקיים המקח כמות שהוא או שיתבטל למפרע.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א אמר שהדבר תלוי מהי תביעת הלוקח מן המוכר, שאם המוכר תובע מן המוכר שהמקח בטל מחמת האונאה בטל המקח לגמרי, אך אם הוא אינו טוען שהמקח בטל אלא שהוא רוצה את הכסף שהוציא ממנו שלא כדין, והמוכר מחזיר לו את ההפרש, אין כאן ביטול מקח ולא הפסיד את המצוה שקיים.

והגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א אמר שלבו אומר לו שאין שייך כלל שתתבטל המצוה למפרע מכח דין ביטול מקח, דמכיון שבשעת קיום המצוה היה האתרוג שלו וקיים בו את המצוה, לא יתכן שיתברר עכשיו למפרע שהפסיד את המצוה, אף אם יחזיר לו המוכר את כל דמי האתרוג.

גנב אתרוג בי"א תשרי והחזירו וקנאו בי"ד תשרי במחיר נמוך

ד. שאלה: מעשה באדם שיצא בי"א תשרי לחפש אחר אתרוג נאה ומהודר, וראה אצל אחד אתרוג מובחר ביותר, אולם המוכר דרש בעדו מאתיים דולר, ומחיר זה היה גבוה מכפי יכולתו. פחז עליו יצרו של אותו האדם, ובמקום להחזיר את האתרוג למקומו החביאו בין כליו ונטלו משם. בערב סוכות חזר אותו האדם אל אותו המוכר ועירב את האתרוג בין האתרוגים באין רואים, ואחר כך עשה את עצמו כמחפש אחר אתרוג, ולפתע 'הבחין' באתרוג זה ושאל את המוכר למחירו. המוכר התפלא מאד לראות שאתרוג מהודר כזה טרם נמכר, אולם בערב סוכות כבר אי אפשר לדרוש עבורו את המחיר המלא, כי אלו שמוכנים לשלם כזה מחיר כבר רכשו לעצמם אתרוגים, והוא מכר את האתרוג לאדם זה במחיר של מאתיים ש"ח בלבד. ויש להסתפק האם אדם זה יוצא ידי חובתו באתרוג זה או שדינו כאתרוג הגזול או כמצוה הבאה בעבירה. ועוד אף אי נימא שיוצא בו ידי חובתו, האם חייב לשלם למוכר את ההפרש במחיר שגרם לו להפסיד בגניבתו.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א אמר לי שלדעתו אי אפשר לקיים מצוה באתרוג כזה, דאף אם אינו נקרא אתרוג הגזול מכל מקום יש כאן מצוה הבאה בעבירה, והביא ראיה לדבריו מהא דאמרין בב"ק (צד, א) ובסנהדרין (ו, ב): הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר בוצע ברך נאץ ה'. הרי דאף שכבר נתיאשו הבעלים מן החיטים אינו יכול לקיים בהם מצות הפרשת חלה, ואם מברך על המצוה חשיב מנאץ. ואף כאן אף שקיים מצות השבה, מכל מקום אינו יכול לקיים מצוה באתרוג זה שבא לידו במרמה ובאיסור ובגרמת נזק גדול לבעלים, ואם מברך עליו חשיב מנאץ.

והגאון רבי נפתלי נוסבוביץ שליט"א אמר שיש לחלק בזה בין מי שכבר בשעת הגזילה היה בדעתו לקנות את האתרוג בכסף מן המוכר, אלא שעשה הערמה זו כדי להוריד את המחיר, ועבר בזה על איסור אונאה, שהרי עשה מעשה קנין באתרוג בתורת מכר בשעה שהיה האתרוג שוה מאתים דולר, ובסופו של דבר שילם עבורו רק מאתים שקלים, והרי זו אונאה גמורה ואם אינו מבטל המקח עבורה צריך לפחות לשלם ההפרש לבעלים.

אולם אם בשעה שהגביהו ונטלו היה בדעתו לגזול ולא לשלם בעדו כלל, ואח"כ נמלך שלא יקיים כלל מצוה אם ישתמש באתרוג הגזול, ונמלך להחזירו ולקנותו מחדש, ומפני הבושה החזירו באופן כזה שלא ידעו הבעלים בנטילתו ובחזרתו, וחזר וקנאו בשעה שהיה שוה הרבה פחות, הרי אין כאן אונאה אלא גרמת נזק בזה שעייב את האתרוג ברשותו בשעה שהיה מחירו גבוה, ואינו צריך לשלם עבור גרמת הנזק ולא שייך כאן איסור אונאה ג"כ, וכדברי הגר"ש קליין.

הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצוק"ל השיב שלא יחזיר לו המוכר את כל הכסף ששילם, אלא רק את ההפרש שבין שווי האתרוג לבין המחיר ששילם בפועל. וכן הורו **הגאונים רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוביץ, רבי יצחק כץ שליט"א**. וביאר **הגר"ם נוסבוביץ** שאם המוכר מחזיר רק את ההפרש נמצא שאין כאן ביטול מקח אלא דין 'שתות קנה ומחזיר אונאה', שהמקח קיים ולא נתבטל למפרע.

וטעם הדבר ביארו **הגר"ם שפרן והגר"י כץ** ע"פ הא דאיתא בחו"מ סימן רכז סל"ה: השוכר את הכלים או את הבהמה, יש להם אונאה, שהשכירות מכירה בת יומא היא, ואם יש בה אונאה שתות או יותר, בין שנתאנה שוכר בין שנתאנה משכיר הרי זה מחזיר אונאה, ואפילו לאחר זמן מרובה, ע"כ. וכתב הסמ"ע (ס"ק סד) דמכיון שכבר נעשתה המלאכה בכלים או בבהמה לא שייך ביטול מקח, דאיך יחזיר הפעולה שכבר נעשתה, ועל כרחו של המאנה חל כאן דין אונאה בשתות, שהמקח קיים ומחזיר אונאה. והכי נמי בנידון דידן, מכיון שכל קנייתו של אתרוג היא כדי לברך עליו בחג הסוכות, ואחרי סוכות אין לו כל ערך, א"כ לא שייך כלל דין ביטול מקח אחרי סוכות, ומתקיים כאן דין אונאה

הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א אמר שלדעתו גנב זה קיים והשיב את הגזילה במה שהחזיר את האתרוג לבין האתרוגים, ואע"פ שבשעה שהחזירו היה שוה הרבה פחות משווי בשעה שגנבו, הרי אמרו במשנה ב"ק (צו, ב): 'גזל חמץ ועבר עליו הפסח כו' אומר לו הרי שלך לפניך', והרי החמץ שוב אינו שוה כלום משעה שעבר עליו הפסח, ואע"פ כ יכול לקיים בו מצות השבת הגזילה וכ"ש באתרוג זה שעדיין שוה ממון אלא שנפחת משווי הראשון. ומכיון שקיים מצות השבה כדין שוב אינו צריך לשלם לו ההפרש בשווי האתרוג ומה שגרם לו להפסיד במחירו אינו גזל אלא גרמא בעלמא ואינו חייב לשלם ע"ז כלום ויוצא באתרוג ידי חובתו.

ואף שלא ידעו הבעלים מן הגניבה ומן ההשבה, הרי פסק השו"ע (ח"מ סימן שנה ס"א): הגונב חפץ מבית חברו והחזירו למקומו כו', ואם לא ידעו הבעלים שגנב מהם, מיד כשהחזירו למקומם יצא אף על פי שלא מנאום הבעלים, ע"כ. ואף כאן מכיון שלא הרגישו הבעלים בגניבת האתרוג מיד כשהחזירו למקומו יצא.

וגם הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א הסכים שאין באתרוג זה חשש אתרוג הגזול ומותר לברך עליו לכתחילה מכיון שהחזירו וחזר וקנאו כדין. ומכל מקום נהג במרמה וח"ו לא תיעשה כזאת בישראל, וכדי לצאת ידי שמים חייב לשלם למוכר את ההפרש במחיר שהפסידו ע"י גניבתו, דלא גרע מגרמא בניזקין שחייב לצאת ידי שמים, וכאן הוא חמור יותר שהרי עשה זאת במזיד כדי להוריד את מחיר האתרוג. וכן הסכים **הגאון ר"ע פריד שליט"א**.

מכתבים למערכת

הניחן הוא פטור מלענות אף שהוא יכול לחזור לתפילין כיון שזה דומה למי שעוסק באבידה שהוא פטור מליתן פת לעני. אלא אף בזה י"ל שאין דמיון זה נכון שכאן לגבי תפילין אין כאן עזיבת מצוה הראשונה, דהיינו עדיין התפילין על ידו כשהוא עונה את הקדיש, משא"כ במי שעוסק באבידה שבזה הוא עוזב האבדה לגמרי כדי ליתן פת לעני. וכן י"ל לגבי מי ששומר את המת שבשעת ק"ש הוא מבטל כוונתו מהשמירה. ולכן שפיר י"ל שלדעת התוספות והרא"ש שהוא יכול לענות קדיש אף כשהוא מניח תפילין. (והרי משה שאין לדעת התוספות שהלא נראה שדעת ר"ת היא שמוות לענות הקדיש כשהוא מניח תפילין, והרי משה שאין איסור בזה של עוסק במצוה פטור מן המצוה, ועיין לקמן שאבאר פרט זה).

הנראה שיש עוד שיטה לבאר דעת התוספות והרא"ש והוא מ"ש הנשמת כל חי שם בד"ה א"נ יש לפרש, דהא דכתבו התוספות שיש בטול למצוה ראשונה אם הם טרחו אחר סוכה, אין זה בטול ממש אלא עיכוב קצת לקיים מצוה הראשונה. וכך הוא לשונו, "וביטול קרי' להו תוספות ז"ל מה שמפסיקים באותה שעה מהמצוה אף אם יש שהות לחזור ולקיימה, והיינו דדייקו וכתבו מבטלי ממצוה שהם מבטלים מהמצוה ולא שהמצוה יתבטל לגמרי, דאם המצוה יתבטל לגמרי הוה ליה לכתוב יתבטל המצוה ולא ודאי כדכתבנא." ולפי זה אין חילוק בין שעת המצוה או קודם לכן, שאף שכמו מי שעוסק באבידה פטור אף שהוא יכול לחזור לטפל באבידה, כמו כן לגבי שלוחי מצוה שהם פטורים מסוכה אף שהם יכולו לחזור למצוה הראשונה. אלא שאחר כך כתב הנשמת כל חי שאין זה העיקר פירוש בדעת התוספות אלא הוא כמו שכתבתי לעיל לחלק בין קודם המצוה או בשעת המצוה. ולענ"ד נראה שאין ראי' לו לדחות פירוש זה בדעת התוספות, שנראה שכך הוא הבנת הרב המגיד בדעת התוספות, שכתב הרב המגיד בהל' סוכה פ"ו הל"ד. לגבי שלוחי מצוה שהם פטורים מסוכה, "ויש מי שכתב והוא שיהיה בענין שאם ישוב בסוכה יתבטל קצת מאותה מצוה", והוא כיון להתוספות בזה. הרי מבואר שהפירוש של בטול מצוה לדעת התוספות הוא רק בטול "קצת", דהיינו שיש עיכוב קצת בקיום המצוה אבל עדיין הוא יכול לקיים אותה. וכן ראיית פירוש זו בדעת הרא"ש בקרבן נתנאל בתירוק שני בסוכה כה. אות ע. והוא כתב, "שאם ילין חוץ לסוכה וישן ינוח ויכול לעסוק למחר טפי במצותו". הרי הוא יכול לעסוק טפי, אבל אם הוא הולך לסוכה הוא עדיין יכול לקיים מצוה הראשונה אלא אינו יכול לעסוק בה טפי, דהיינו שיש בטול קצת כמו שכתב הרב המגיד.

ולפי פירוש זה בדעת התוספות והרא"ש עדיין י"ל שהוא יכול לענות הקדיש אף בשעה שהוא מניח התפילין, שנראה שמה שהיה קצת אינה בכלל אף בטול קצת, כיון שהתפלה של יד עדיין בידו ואינו עוזב אותה, ואין שום בטול מצד המצוה של תפילין, ולא שייך לומר כאן שהוא יכול לעסוק בה טפי אם אינו עונה הקדיש, שכלל אופן הוא מניח התפילין ואין חסרון מזה בעניית הקדיש.

לע"ז הרבני הנכבד הרב החסיד ר' יצחק אהרן בן שיבלח"א משה ישראל שליט"א - נלב"ע כ"ד כסלו תשנ"א ותת"א תשנ"ב.

שמחת תורה - לקשר סיום התורה עם תפילתה

י' וכלל היד התקנה וכלל המורה הגדול אשר עשה משה לעניני כל יסורא' (ובימים לז' בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ' (בראשית א.)

בגמרא (תענית יא.) תניא בזמן שהציבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלהי לבית ואוכל ואשתה ושלוש עלי נפשי, וכו' אלא יצטרע עצמו עם הציבור שנאמר ויד מישה כבדים וכו' וכל המצטרע עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת ציבור. ולכן אמר הכתוב **וכלל היד התקנה וגו'** לרמוז על כך שמשעה ציער עצמו עם הציבור בדכתיב ויד מישה כבדים, **אשר עשה משה לעניני כל ישראל** היינו שעשה כן משום שכל הציבור היו בצער. ונסמך לכן **בראשית ברא אלקים** [היינו שהפיק והתחלה מתחברים ומסובים יחד] דמי שיעשה כן יזכה לראות בנחמת ציבור כשינחם הקב"ה את ישראל מצרותם, שזיכה לראות **בראשית ברא אלקים** כלומר את הישועה החדשה אשר יעשה אלקים שאז יחזור העולם לתיקונו הראשון.

גליון זה נודב לעילוי נשמת
הרה"ג ר' אלטר בן ציון צבי ב"ר אפרים פישל ז"ל ברנשטיין
נלב"ע ליל שמחת תורה תשפ"ו ת.נ.צ.ב.ה.
הקמת מצבה א"ה ביום שני כ"ד תשרי בחלקת קהל מחזיקי הדת - שער ורד

גליון זה נודב לעילוי נשמת האשה החשובה
מרת ברכה ב"ר דוד מנשה ע"ה ביגלאיין ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י ידידינו הרבני הנגיד
הרב החסיד ר' הערשל ביגלאיין שליט"א

בענין מה שדנו בגליון פרשת האזינו האם עדיף לשנות ביה"כ משקה שיש בו חלב עכו"ם וימנע בשתייה או חלב ישראל ויצטרך לשנות יוטר, העיר **בני הבה"ח יניק וחכים שמעון נ"י** ממה שכתבו השו"ע סימן תרג: אף מי שאינו נזהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך לזהר. דכל שכן שיש לזהר בעיצומו של יום כיפור מחלב עכו"ם שאיסורו חמור בהרבה מפת פלטר.

והרה"ח הרבני הנכבד בנש"ק ר' מיכל הלברשטאם שליט"א העיר בזה שזקנו הגה"ק הדברי חיים מצאנז ז"ע היה לו קבלה אף מי איש עד משה רבינו שחלב עכו"ם אסור כמו מאכלות אסורות ממש, וצריך להגביל הכלים שהשתמשו בו כמו טריפה. ולכן גם בענייננו אין להקל בזה יותר מבשאר מאכלות אסורות.

המשך מכתבו של **הגאון בעל אורחותיך למדיני שליט"א** שנדפס בשבוע שעבר בענין השאלה שדנו בה בגליון פרשת כי תצא האם יש לאדם לעזוב את התפילין שעוסק בהנחתם כדי לענות קדיש:

בספר "נשמת כל חי" הקשה על הב"י הנ"ל שכתב לגבי הכותבי תפילין שרק אם אדם אחד רוצה לפרש בים או בשיירה עכשיו ורוצה לקנות תפילין, אז אין להסופר להפסיק לק"ש כיון יש בזה בטול מצוה הראשונה, אבל אם אפשר לקיים שתיהם אז יש לו להפסיק. וכתב הנשמת כל חי בד"ה ואחר מח"ר, "אין נראה כן מדברי התוספות ז"ל והרא"ש ואדרבא אינהו גופיהו ס"ל שהוא עוסק ממש במצוה אין להשיג אפילו במצוה אחרת אף אם אפשר לקיים שתיהם כל שהוא צריך להפסיק מהמצוה הראשונה שכבר היה עסק בה קרינא ביה שפיר עוסק במצוה פטור מן המצוה, ומ"ש ז"ל בסיום דבריהם דאי מטרידי בסוכה מבטלי מהמצוה היינו כדי לקרותו עוסק במצוה גם בעת ההיא אף שלא יש בידם שום עסק מצוה כלל, שאז פנויים הם מהמצוה שהם שלוחים עליה, אבל כשהוא עוסק במצוה ממש אז פטור אפילו יש שהות לעסוק במצוה אחרת, וכל זה בירור ופשוט בדברי התוספות והרא"ש... ובסתמיות דבריהם נראה דאף אם יהיה המצוה אחרת עוברת ויהיה אופן לחזור למצוה הראשונה שעוסק ואינה מתבטלת לגמרי עכ"ל ופטור".

ד) ולענ"ד יש להשיב בעד מרן הגה"י ש"ל שכן הוא דעת התוספות לחלק בין שעת המצוה ובין קודם לכן, ובין העוסק באבידה ובין ההולך לקיים מצוה, אלא נראה שהדין של כותבי תפילין חל גם על פני המצוה ודומה לשלוחי מצוה. וזה מפני שהכותבי תפילין אף שהם עוסקים במלאכת שמים, מ"מ עדיין זה בגדר של הכשר מצוה בלבד שאין המצוה עצמה אלא להניח תפילין, ואם סופר כותב את התפילין והקונה אינו מניחן אלא הן בכיס שלהן כל הזמן, אז אין כאן שום מצוה, ולכן הכתיבה היא הכשר מצוה ודומה למי שהולך בדרך לקיים איזו מצוה, שההליכה עצמה היא הכשר מצוה גם כן. ולכן שפיר הוא להב"י לדמות הדין של כותבי תפילין להדין של שלוחי מצוה, שהם פטורים מסוכה רק אם זה גורם לבטול מצוה ראשונה, ולכן אף לגבי כותבי תפילין שהם פטורים מק"ש רק אם זה גורם לבטול הנחת התפילין. ואין לדמות זה להדין של מי שעוסק באבידה, דהתם אף מה שהוא עושה ומבטל הוא בכלל המצוה עצמה אף שהוא עדיין אינו משיב באבידה, כמבואר בב"מ כח: ראה האין תשיבנו לו, וכמו שכתבתי בשם הנשמת כל חי לעיל.

וגם ראייתי בנשמת כל חי שם שהוא כתב שאף הר"ן בסוכה שם סבר בדעת התוספות כמו הב"י הנ"ל, והוא הקשה על הר"ן שפליג על התוספות, ולדעת הנשמת כל חי, שיטת התוספות והר"ן שוות, ואין להר"ן להקשות על דבריהם עיין בדבריו. ולענ"ד נראה שעדיין יש מחלוקת בין הר"ן והתוספות, שאה"נ שהם מודים בשעת המצוה עצמה שהעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אף שהוא יכול לקיים שתיהן, מ"מ בקודם למצוה לדעת הר"ן אף בכה"ג י"ל דין זה, ודלא כהתוספות שסברו שבזה רק בבטול מצוה הראשונה י"ל עוסק במצוה פטור מן המצוה. ולפי זה יש לפרש כל הר"ן כנגד התוספות באופן שהן איידין לגבי קודם למצוה או הכשר מצוה ולא במצוה עצמה. ולכן הותן הוא קודם לביאה, וכן החופר הכון הוא קודם לקבורה וזה הכשר מצוה, וכן השומר את המת אף זה הכשר מצוה לקבורה, ועל כל אלו הקשה הר"ן שעדיין הם פטורים אף שהם יכולים לקיים שתי מצוות, ודלא כנראה מהתוספות. ולפי זה נסתלקה קושיית הנשמת כל חי מעל הר"ן והב"י.

ולפי זה מבואר שלדעת התוספות והרא"ש יש לחלק בנדון דידן, דהיינו כשהוא הכין התפילין להניחן הוא יכול לענות קדיש כיון שזה קודם המצוה עצמה, אבל בשעה שהוא

גליון זה נודב לעילוי נשמת
הגה"ח רבי **יום טוב ליפא** זצ"ל סופר סת"ם
בן הגה"צ רבי **שמואל דוד הכהן** זצ"ל ראב"ד חוסט
נלב"ע כ"ב שבט תש"מ ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנו ידידינו הרבני הנגיד הגה"ח ר' **שמואל דוד פרידמן** שליט"א
בעמח"ס נפלאים "שדרה צופים" "מצווה ועושה" ועוד

ברכת מזל טוב חמה ולבבית לאחי היקר
שמש ביהמ"ד הגדול קרית בעלזא י-ם רבות בשנים
במסירות נפלאה מקבל כל אחד בסבר פנים יפות
הרב החסיד ר' **אהרן קלמן פריד** שליט"א
לרגל שמחת אירוסיו בנו הותן העילוי המופלג בתור"ש
כמר **דוד** נ"י עב"ג תח"י במז"ט ובשעט"מ
בת ידידי הרה"ח ר' **חיים יעקב זיגלמן** שליט"א
והברכה אחת לסבים הגדולים והחשובים
אבי מורי ראש וראשון לכל קדשי בית בעלזא
הרב החסיד ר' **עמרם פריעד** שליט"א
הרה"ג ר' **משה אהרן ברנשטיין** שליט"א
הרב החסיד ר' **ישראל זיגלמן** שליט"א

גליון זה נודב ע"י ידיד נפשי
הרבני הנגיד
הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
בעל מחבר ספרים נפלאים
רץ כצבי י"ח חלקים
לכבוד התורה ולומדיה
יהא רעוא שבכל אשר יפנה יצליח
ויזכה לפתקא טבא ולשנה טובה ומבורכת

ברכת מזל טוב חמה ולבבית לאחי היקר
שמש ביהמ"ד הגדול קרית בעלזא י-ם רבות בשנים
במסירות נפלאה מקבל כל אחד בסבר פנים יפות
הרב החסיד ר' **אהרן קלמן פריד** שליט"א
לרגל שמחת אירוסיו בנו הותן העילוי המופלג בתור"ש
כמר **דוד** נ"י עב"ג תח"י במז"ט ובשעט"מ
בת ידידי הרה"ח ר' **חיים יעקב זיגלמן** שליט"א
והברכה אחת לסבים הגדולים והחשובים
אבי מורי ראש וראשון לכל קדשי בית בעלזא
הרב החסיד ר' **עמרם פריעד** שליט"א
הרה"ג ר' **משה אהרן ברנשטיין** שליט"א
הרב החסיד ר' **ישראל זיגלמן** שליט"א